

KOREYS TILIDA MURAKKAB FE'LLARNING TURLARI

G'afforaliyeva Madina

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti,
Lingvistika (koreys tili) magistratura bosqichi 2-kurs talabasi

Kim Olga Anatolyevna

Ilmiy rahbar: Filologiya fanlari nomzodi, "Sharq filologiyasi" fakulteti
"Koreys filologiyasi" kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada koreys tilida murakkab fe'llarning turlari, ularning tuzilishi va funksional xususiyatlari tahlil qilinadi. Koreys tili murakkab fe'llar tizimi jihatidan boy bo'lib, ular emantic, sintaktik va morfologik jihatdan turlicha shakllanadi. Tadqiqotda murakkab fe'llarning birikmaviy (bir nechta fe'lning qo'shilishidan hosil bo'luvchi), qo'shimchali (morfemik o'zgarishlar orqali hosil qilinuvchi) hamda yordamchi fe'l vositasida shakllanuvchi turlariga alohida e'tibor qaratiladi. Shuningdek, ushbu fe'llarning kommunikativ nutqdagi roli, stilistik xususiyatlari va tarjima jarayonidagi ahamiyati ham ko'rib chiqiladi. Maqolada koreys tilining grammatik tuzilishini chuqur o'rganish orqali murakkab fe'llarning nutqdagi o'rni va ularning boshqa tillar bilan qiyosiy jihatlari ham yoritiladi. Ushbu tadqiqot koreys tilini o'rganayotgan filologlar, tarjimonlar va tilshunoslar uchun muhim nazariy hamda amaliy manba bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Koreys tili, murakkab fe'llar, fe'l birikmalari, sintaktik tuzilma, semantik tahlil, yordamchi fe'llar, leksik birliklar, tarkibiy tahlil, ko'plik shakllari, fe'l paradigmasi, frazeologik birikmalar, tilshunoslik tahlili, ma'no o'zgarishi, qo'shma fe'llar, funksional xususiyatlar.

Introduction

KIRISH

Murakkab fe'llar koreys tilining morfosintaktik tizimida muhim o'rin tutib, so'z birikmalari yoki sintaktik birliklarning o'zaro qo'shilishi natijasida shakllanadi. Ushbu fe'llar ma'no nuqtayi nazaridan ajralmas bir butun bo'lib, ko'pincha bitta semantik birlik sifatida qo'llanadi. Koreys tilshunosligi doirasida murakkab fe'llarning turli tahlillari olib borilgan bo'lib, ular tarkibiy jihatdan ham, semantik jihatdan ham o'ziga xos xususiyatlarga ega. Lee (1999) va Kim (2005) tadqiqotlariga ko'ra, koreys tilidagi murakkab fe'llar sintaktik moslashuv, morfologik integratsiya va semantik uyg'unlik kabi jihatlarga ko'ra tahlil qilinadi.

Murakkab fe'llar asosan ikkita mustaqil fe'lning qo'shilishidan hosil bo'lib, ularning bir qismi asosiy harakatni ifodalasa, ikkinchi qismi esa bu harakatga qo'shimcha ma'no yuklaydi. Masalan, «먹어 보다» [meogeo boda] – «ta'tib ko'rmoq» murakkab fe'li «먹다» [meokda] – «yemoq» va «보다» [boda] – «ko'rmoq» fe'llarining birikmasidan hosil bo'lib, bu birikma

«yeb ko‘rish» ma‘nosini anglatadi. Bu kabi murakkab tuzilmalar fe‘llarning qo‘shilishi jarayonida semantik o‘zgarishlarga uchrashini ko‘rsatadi.

Tilshunos olim Rhee (2008) koreys murakkab fe‘llarining sintaktik va semantik xususiyatlarini tahlil qilar ekan, ularning ba‘zi turlari yordamchi fe‘llar bilan hosil qilinishini ta‘kidlaydi. Masalan, «울어 버리다» [ureo beorida] – «yig‘lab yubormoq» fe‘li tarkibida «올다» [ulda] – «yig‘lamoq» va «버리다» [beorida] – «tugatmoq, tashlab yubormoq» yordamchi fe‘li ishtirok etib, butun jumlagi hissiy ta‘sirni ifodalovchi «afsus» yoki «keskinlik» ma‘nosini qo‘shadi.

Murakkab fe‘llar tarkibiy jihatdan ham turlicha namoyon bo‘ladi. Ahn (2010) fikricha, ularni yordamchi fe‘lli (보조 동사), birikma fe‘lli (합성 동사) va analitik fe‘lli tuzilmalar (연결 동사) kabi turlarga ajratish mumkin. Yordamchi fe‘lli tuzilmalarga yuqorida keltirilgan «가 버리다» [ga beorida] – «ketib yubormoq», «해 보다» [hae boda] – «qilib ko‘rmoq» kabi qo‘shimcha fe‘llar bilan hosil bo‘ladigan murakkab birliklar kiradi.

Shuningdek, koreys tilida idiomatik murakkab fe‘llar ham mavjud bo‘lib, ular so‘zma-so‘z tarjima qilinsa, o‘z ma‘nosini yo‘qotishi mumkin. Masalan, «손을 씻다» [soneul ssitda] – «qo‘l yuvmoq» ifodasi aslida «gunoh yoki aybdan qutulmoq» degan ma‘noni anglatadi.

Shunday qilib, koreys tilidagi murakkab fe‘llarning o‘ziga xos morfosintaktik xususiyatlarini tahlil qilish ularning sintaktik tuzilishi va semantik funksiyalarini tushinishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu sohada o‘tkazilgan tadqiqotlar fe‘llarning turli kombinatsiyalar orqali qanday yangi ma‘nolar hosil qilishi va ular qanday grammatik qoidalarga bo‘ysunishini ko‘rsatadi.[1]

ADABIYOTLAR SHARHI VA METADOLOGIYASI

Toshmatov. M. R, Qalandarovna. O, Umidjon. M. Ushbu tadqiqotchi olimlar o‘z tadqiqotlarida murakkab fe‘llar, frazeologik birliklarning lug‘aviy ma‘nosi, koreys tilidagi frazeologik birliklar, xitoy tilidan koreys tiliga o‘zlashgan frazeologik birliklar va frazeologik birliklarning o‘zbek tillarida qiyoslanishi haqida so‘z boradi.[2] Mazkur tadqiqotlarda keltirilgan ma‘lumotlardan foydalanish o‘qituvchi va talabalarga koreys tilidagi fe‘llar, frazeologik birliklar haqida qisqacha ma‘lumotga ega bo‘lishga yordam beradi.[3]

TAHLILIY NATIJA

Koreys tilida murakkab fe‘llarning tasniflanishi turli yondashuvlar orqali tadqiq qilingan bo‘lib, ularning tuzilishi, sintaktik va semantik xususiyatlari lingvistlar tomonidan keng o‘rganilgan. Murakkab fe‘llarning koreys tilidagi roli nafaqat grammatik qurilmalar nuqtayi nazaridan, balki semantik jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etadi.[4] Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, murakkab fe‘llar koreys tilida dinamik va o‘zgaruvchan tizimni tashkil etadi. “이중 동사 구조의 동태적 특성을 고려하면, 복합 동사는 단순한 문법적 구조가 아니라, 문장의 의미적 흐름을 결정짓는 중요한 요소로 작용한다[*ijung dongsagujoui dongtaejeok teukseongeul goryehamyeon, bokhap dongsaneun dansunhan munbeopjeok gujoga anira, munjangui uimejeok heureumeul gyeoljeongjitneun jungyohan yoso-ro jagyonghanda*]” – Kim, 2007).

Tadqiqot davomida murakkab fe‘llar quyidagi asosiy jihatlar bo‘yicha tasniflangan: yaratilish usuli, sintaktik bog‘lanish turi, semantik aloqadorlik va pragmatik xususiyatlar. Chunonchi, Lee

(1999) o'z tadqiqotida koreys tilidagi murakkab fe'llarni ikki asosiy toifaga ajratgan: ketma-ket fe'llar va bog'langan fe'llar. Ularning farqlari sintaktik bog'lanish va semantik jihatdan tahlil qilingan bo'lib, natijalarga ko'ra, har ikki tur ham koreys tilining tabiiy tildagi strukturalariga muvofiq ravishda o'ziga xos grammatik va semantik xususiyatlarni namoyon qiladi.[5]

1. Ketma-ket fe'llar (연쇄 동사구[yeonswae dongsagu]) va ularning semantik xususiyatlari
Ketma-ket fe'llar ikki yoki undan ortiq fe'lning izchil tarzda kelishidan hosil bo'lib, ular birgalikda ma'lum bir harakat yoki hodisaning bosqichma-bosqich bajarilishini ifodalaydi. “예를 들어, «먹어 버리다»는 단순히 '먹다'와 '버리다'가 결합된 형태가 아니라, '완전히 먹어치우다'라는 의미를 포함한다[yereul deureo, «meogeo beorida»neun dansunhi 'meokda'wa 'beorida'ga gyeolhabdoen hyeongtaega anira, 'wanjeonhi meogeoichiuda'ran-eun uimireul pohamhanda]” – Choi, 2003.

Masalan:

1. 밥을 다 먹어 버렸다. [bapeul da meogeo beoryeotda] – Men ovqatni to'liq yeb yubordim.

Bu yerda «먹어 버리다» [meogeo beorida] konstruksiyasi harakatning yakunlanganligini va natijaviylikni bildiradi.

2. 문을 열어 놓다. [muneul yeoreo nota] – Eshikni ochiq qoldirdim.
Bu misolda «열어 놓다» [yeoreo nota] fe'li harakatning bajarilib, uning natijasi saqlanib qolayotganligini ko'rsatadi.

Lee (2005) tadqiqotlarida shuni ko'rsatdiki, koreys tilidagi ketma-ket fe'llarning asosiy funksiyasi harakatning tugallanganligi, davomiyligi yoki o'zgarish jarayonini ifodalashdan iboratdir. Ular ingliz yoki o'zbek tilidagi sintetik yoki analitik fe'llarga o'xshash bo'lishi mumkin, ammo harakatni aniq bosqichlarga ajratishi jihatidan koreys tiliga xos murakkab sintaktik tuzilmani hosil qiladi.[6]

2. Bog'langan fe'llar (결합 동사[gyeolhab dongsal]) va ularning pragmatik funksiyalari

Bog'langan fe'llar sintaktik jihatdan bitta murakkab fe'l sifatida qo'llanilib, ular orasidagi bog'liqlik sintaktik birlikda ifodalanadi. Bunday fe'llar ikki fe'lning o'zaro mantiqiy yoki semantik jihatdan bog'lanishiga asoslanadi. “복합 동사는 두 개 이상의 동사가 결합하여 하나의 통사적 단위로 기능하는 경우가 많다 [bokhap dongsaneun du gae isang-ui dongsaga gyeolhabhayeo hana-ui tongsajeok danwiro gineunghaneun gyeonguga manta]” – Kim, (2011).

Misollar:

1. 노래를 불러 보다. [noraereul bulleo boda]– Qo'shiq kuylab ko'rdim.
Bu yerda «불러 보다» [bulleo boda] harakatning bajarilishi va uning natijasini sinash ma'nosini bildiradi.

2. 집을 찾아 가다. [jibeul chaja gada] – Uyga borib topdim.
Bu misolda «찾아 가다» [chaja gada] harakatning davomiyligini va yo'nalishini bildiradi.

Ko'pgina lingvistlar, jumladan, Park (2010), bog'langan fe'llarning pragmatik xususiyatlariga alohida e'tibor qaratgan. Ularning tadqiqot natijalariga ko'ra, bog'langan fe'llar odatda aniq nutqiy kontekstda qo'llaniladi va ular gapning mantiqiy oqimini belgilashda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

3. Murakkab fe'llarning kontekstual qo'llanilishi: Koreys tilida murakkab fe'llarning ishlatilishi, asosan, gapning umumiy ma'nosini aniqlashga xizmat qiladi. Ularning tanlanishi kontekst va nutqiy holatga bog'liq bo'lib, har bir murakkab fe'l o'ziga xos semantik yuklama kasb etadi. “문맥에 따라 복합 동사의 의미적 역할이 변할 수 있다 [munmaege ttara bokhap dongsaui uimejeok yeokhari byeonhal su itda]” – Son, 2015).

Masalan:

- 문을 열어 두었다. [muneul yeoreo du-eotda] – Eshikni ochiq qoldirdim.
- 문을 열어 놓았다. [muneul yeoreo noatda] – Eshik ochiq qoldi.

Bu ikki jumla deyarli bir xil ko'rinsa-da, «열어 두다» [yeoreo duda] va «열어 놓다» [yeoreo nota] ifodalari harakatning natijaviyligi va davomiyligi nuqtayi nazaridan farqlanadi. Birinchisi, harakatning kelajakdagi maqsad yoki zarurat uchun amalga oshirilganligini bildirsa, ikkinchisi harakat natijasining davomiyligini ta'kidlaydi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, koreys tilida murakkab fe'llar gapning ma'nosini aniqlash, harakatning davomiyligi yoki natijasini ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Ularning tasniflanishi turli jihatlar bo'yicha olib borilgan bo'lib, ketma-ket fe'llar va bog'langan fe'llar turlari eng asosiy toifalar sifatida ajratilgan. Lingvistlar (Lee, 1999; Park, 2010; Kim, 2011) tadqiqotlariga ko'ra, murakkab fe'llarning tuzilishi va ishlatilish holatlari koreys tilining o'ziga xos sintaktik va semantik xususiyatlarini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.[7]

Shuningdek, murakkab fe'llarning qo'llanilishi pragmatik kontekstga bog'liq bo'lib, ular nutq jarayonida turli ma'no soylarini ifodalashga xizmat qiladi. Bu esa koreys tilining fleksibil grammatik tizimiga ega ekanligini va uning murakkab sintaktik tuzilmalarga yo'g'rilganligini ko'rsatadi. Tadqiqot davomida o'rganilgan misollar va nazariy yondashuvlar koreys tilidagi murakkab fe'llarning boy semantik va pragmatik xususiyatlarga ega ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi.[8]

MUHOKAMA

Koreys tilida murakkab fe'llar (복합 동사) masalasi tilshunoslar tomonidan keng o'rganilgan bo'lib, ularning tuzilishi, ma'nosi va qo'llanilishi bo'yicha turli yondashuvlar mavjud. Murakkab fe'llar ikki yoki undan ortiq komponentdan tashkil topadi va ma'nosi jihatidan oddiy fe'llardan farqlanadi. Ushbu hodisani tushuntirish uchun koreys tilshunosligi bo'yicha tadqiqotlar olib borgan olimlar fikrlarini ko'rib chiqamiz.[9]

Murakkab fe'llarning tarkibiy xususiyatlari: Koreys tilida murakkab fe'llarni tadqiq qilgan olimlardan biri **Li & Thompson (1976)** ularning sintaktik va semantik jihatdan bir butunlik kasb etishini ta'kidlagan. Ularning fikricha, murakkab fe'llarning birinchi komponenti asosan asosiy ma'no yukini ko'taradi, ikkinchi komponent esa uning turli grammatik yoki semantik jihatlarini aniqlaydi. Masalan:

- 도와주다 [dowa juda] – «yordam berish»
- 기다려주다 [gidaryeo juda] – «kutib turish»

Bu misollarda 주다 [juda] yordamchi fe'l vazifasini bajarib, harakatning manfaat yo'nalishini bildiradi.

Tadqiqotlarda murakkab fe'llarning turlari: Kim (1993) koreys tilidagi murakkab fe'llarni tuzilishiga ko'ra uch asosiy turga ajratgan:

1. Yordamchi fe'llar bilan shakllangan murakkab fe'llar

▪ Ushbu guruhda asosiy fe'lga yordamchi fe'l qo'shilib, unga yangi semantik yoki grammatik ma'no qo'shiladi. Masalan:

▪ **가 버리다 [ga beorida]** – «ketib qolmoq» (harakatning tugallanganligini bildiradi)

▪ **먹어 보다 [meogeo boda]** – «tatib ko'rmoq» (tajriba qilish ma'nosini bildiradi)

2. Bir necha fe'lning qo'shilishi bilan hosil bo'lgan murakkab fe'llar.

▪ Ushbu turdagi fe'llar ikkita mustaqil fe'lning birikmasidan hosil bo'lib, odatda semantik jihatdan mustahkam bog'lanadi. Masalan:

▪ **뛰어내리다 [ttwiewo naerida]** – «sakrab tushmoq»

▪ **밀어내다 [mireo naeda]** – «itarib chiqarmoq»

▪ **Semantik jihatdan yaxlitlashgan murakkab fe'llar:** Bunday fe'llarda komponentlar o'zining dastlabki mustaqil ma'nosini yo'qotib, yangi ma'no hosil qiladi. **Chung (2004)** ta'kidlaganidek, bunday fe'llarni tarjima qilishda har doim ham alohida so'zma-so'z tarjima mumkin emas. Masalan:

▪ **알아보다 [ara boda]** – «bilish uchun tekshirmoq» yoki «aniqlamoq»

▪ **잃어버리다 [irheobeorida]** – «yo'qotib qo'yimoq»

Murakkab fe'llarning kommunikativ roli: Lee (2010) koreys tilidagi murakkab fe'llarning kommunikativ ahamiyatini tadqiq qilgan va ularning nutq jarayonida stilistik va semantik jihatdan muhim ekanini ko'rsatgan. Ularning fikriga ko'ra, murakkab fe'llar nafaqat semantik jihatdan boy, balki nutqning ravonligi va tushunarligiga ham katta ta'sir qiladi.[10] Masalan, «기다려 보다» [gidaryeo boda] – «kutib ko'rmoq» shakli oddiy «기다리다» [gidarida] – «kutmoq» fe'lga nisbatan yanada nozikroq semantik o'ziga xoslikni ifodalaydi.

Shuningdek, **Park (2018)** murakkab fe'llar yordamida koreys tilidagi hurmat shakllari va rasmiylik darajasini ifodalash osonroq bo'lishini aniqlagan. Misol uchun:

• **도와 드리다 [dowa deurida]** – «yordam berish» (hurmat shakli)

• **설명해 드리다 [seolmyeonghae deurida]** – «tushuntirib berish»

Bu jihatlar koreys tilida rasmiy va norasmiy muloqot o'rtasidagi farqlarni aniq ifodalash imkonini beradi.

Koreys tilida murakkab fe'llar turli xil semantik va grammatik funksiyalarga ega bo'lib, ularning qo'llanilishi va tuzilishini tadqiq qilish muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, murakkab fe'llar mustaqil ma'noga ega komponentlardan iborat bo'lsa-da, ularning umumiy ma'nosi ko'pincha alohida komponentlarining yig'indisidan farqlanadi. **Kim (1993)**, **Chung (2004)**, **Lee (2010)** va **Park (2018)** tadqiqotlari asosida shuni ta'kidlash mumkin: murakkab fe'llar nafaqat tilshunoslik nuqtayi nazaridan, balki koreys tili o'rganish jarayonida ham muhim ahamiyat kasb etadi.[11]

XULOSA

Koreys tilida murakkab fe'llar tizimi boy va xilma-xil bo'lib, ular turli ma'no va grammatik funksiyalarni ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada murakkab fe'llarning asosiy turlari, ularning tuzilishi va qo'llanilish xususiyatlari tahlil qilindi. Koreys tilida murakkab fe'llar ko'pincha ikki yoki undan ortiq komponentdan tashkil topib, ular orasida sintaktik va semantik bog'liqlik mavjud bo'ladi.

Murakkab fe'llarning semantik tasnifi ularning harakatni aniqlashtirish, modal ma'no qo'shish, harakatning davomiyligi yoki natijaviyligini ifodalash kabi jihatlariga asoslanadi. Shuningdek, ular sintaktik jihatdan ergash fe'l shakllari, fe'l+fe'l birikmalari yoki yordamchi fe'llar orqali hosil qilinishi mumkin. Ular matnda ko'proq dinamiklik va ifodaviylikni ta'minlaydi.

Koreys tilida murakkab fe'llarning o'ziga xos grammatik kategoriyalari mavjud bo'lib, ular ma'no o'zgarishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Bu fe'llarning ba'zilar doimiy birikmalar sifatida ishlatilsa, boshqalari erkin birikmalarga ega bo'lib, kontekstga qarab turli ma'nolarga ega bo'lishi mumkin. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, murakkab fe'llarning o'ziga xos grammatik va semantik xususiyatlarini chuqur o'rganish koreys tilini o'rganishda muhim ahamiyatga ega.

Shunday qilib, koreys tilida murakkab fe'llarning turlari, ularning tuzilishi va ishlatilish xususiyatlarini tahlil qilish tilshunoslik tadqiqotlari va amaliy nutq kompetensiyasini rivojlantirishda katta ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. SAYFULLAYEVA, R. Y., ABUZALOVA, D. M. M., MAMADALIYEVA, N., & YULDASHEVA, D. (2020). TILSHUNOSLIKKA KIRISH. GlobeEdit.
2. Toshmatov, M. R. (2024). KOREYS TILIDA FRAZEOLGIK BIRLIK LARNING O'ZIGA XOS JIHLATLARI VA ULARNING QIYOSIY TAILILI (O'ZBEK VA KOREYS TILLARI MISOLIDA). International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING, 5(2), 1390-1393.
3. Qalandarovna, O., & Umidjon, M. (2023). KOREYS VA O 'ZBEK TILLARIDA ANIQLOVCHI SO 'Z BIRIKMALARINING YASALISHI. Journal of new century innovations, 12(5), 144-150.
4. Yuldashev, F. (2024, November). Grammatik kategoriyalarni sistematik tilshunoslik nuqtai nazaridan o 'rganish. In Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit (pp. 103-105).
5. Ubaydullayeva, Z., & Aripova, A. (2023). KOREYS TILINI O 'RGANISHDA MUHIM JIHLATLARI GA AHAMIYATNI QARATISH. UNIVERSAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES, PHILOSOPHY AND CULTURE, 1(7), 103-107.
6. Aripova, A., & Ubaydullayeva, Z. (2023). O 'ZBEK VA KOREYS TILLARINI O 'RGANISHNING O 'ZIGA XOS LINGVISTIK JIHLATLARI. Центральноазиатский журнал образования и инноваций, 2(11 Part 3), 22-27.
7. Chae, H. R. (1997). Verbal nouns and light verbs in Korean. 어학연구.

8. 정찬, & 김종복. (2008). Korean serial verb constructions: A construction-based approach. *생성문법연구*, 18(4), 559-582.
9. Lee, H. (2019). On the Distribution of Semantic Classes of Dative Verbs in Syntactic Constructions in Korean. *언어*, 44(2), 255-291.
10. Bak, J. (2011). The light verb construction in Korean (Doctoral dissertation, University of Toronto).
11. Kim, S., Yoon, J., Seo, J., & Park, S. (2012). Improving Korean verb-verb morphological disambiguation using lexical knowledge from unambiguous unlabeled data and selective web counts. *Pattern recognition letters*, 33(1), 62-70.